

תנו כבוד לעבריינים: איך זה לבייש אדם שאיבד את הבושה?

דרשה לפרשת משפטים

אדם נכנס ל"מנזר השתקנים" וביקש להצטרף לחברי המקום. הוא התחייב להקפיד על הכללים ולא להוציא מילה מיותרת.

חלפו חמש שנות שתיקה והוא ביקש רשות לומר שתי מילים: "המזרן קשה". ראש המנזר הורה להחליף לו את המיטה ליותר נוחה. חלפו עוד חמש שנים והוא ביקש להוציא שוב שתי מילים: "אני רעב". מנהל המקום הורה להכפיל לו את כמות האוכל בארוחת ערב.

חלפו עוד חמש שנות שתיקה והוא ביקש לומר שתי מילים: "אני עוזב".

– "טוב מאוד", כעס ראש המנזר, "בין כך מאז שהגעת אתה רק מתלונן..."

פרשת משפטים היא קובץ דיני הנזיקין של התורה. רגע אחרי שנפתחו השמים במתן תורה ונשמות ישראל פרחו אל על, יורדת התורה אל המציאות הנמוכה ומקדישה פרשה שלמה לדיני החיים הארציים והמוכרים לנו. כאן באה לידי ביטוי ייחודיותה של התורה: היא מבנה שלם של חיים מתוקנים. יהודי אינו מתנהג בקדושה רק בבית הכנסת, אלא חי חיים שלמים בטהרה ובכבוד לזולת.

אחד הכוכבים המרכזיים בפרשה הוא הגנב, והתורה מחדשת דין תשלומי כפל לגנב: אדם שקיבל חפץ מחברו לשמור עליו ואחר כך הכחיש את קבלת החפץ וחמד לעצמו, או גנב שחדר באמצע הלילה לחצרו של חברו וגנב חפץ, הנה כשהוא נתפס בגנבתו משלם כפל: את הגנבה עצמה ועוד תשלום כפול מערך הגנבה בתור קנס על פשעו.

כאן מוסיפה פרשתנו הלכה מעניינת (שמות כא, לז): "כי יגנב איש שור או שה וטבח או מכרו – חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה". במקרה שגנב שור או שה (טלה, כבש) והגנב טבח אותם לאכילת בשרם או מכר אותם לאחרים – הקנס כפול ומכופל והוא ישלם חמש פעמים תמורת השור וארבע פעמים בערך השה.

[החומרה הזו היא רק בטביחת ומכירת שור ושה ולא בעלי חיים או כלים אחרים. ראיתי מסבירים כי הפשע הזה היה מצוי במיוחד בימיהם ולכן החמירה התורה שבעתיים בבעלי חיים אלון].

כאן עולה כמובן השאלה, למה טביחת ומכירת שה זולה יותר? מדוע הגנב חוסך עשרים אחוז בתשלומי הקנס בטביחת ומכירת כבש? רש"י מביא דרשה מפתיעה ממדרש מכילתא: "אמר רבן יוחנן בן זכאי: חס המקום על כבודן של הבריות, שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו – משלם חמישה. שה שנושאו על כתפו – משלם ארבעה, הואיל ונתבזה בו".

גניבת כבשים היא מלאכה בזויה, היא לא עבודה מאוד מכובדת... הכבש צועד לאט והגנב נדרש לסחוב אותו על הכתפיים. ולכן הגנב מתבייש בפרסום הגנבה בציבור, והתורה מתחשבת בכך וחוסכת עשרים אחוז מתשלומי הקנס. בקיצור: תנו כבוד לעבריינים.

ואיך לומר, לא ברור איך להתחיל לקרוא את הדרשה הזו: א. למה רש"י טורח להעתיק את שמו של בעל הדרשה, רבן יוחנן בן זכאי? הרי רש"י כתב פירושו לבן חמש למקרא ולכן משתדל להיות פשוט וישיר ואינו מביא ברוב המקומות את החכמים מהם העתיק את דרשותיהם?

ב. מה אכפת לנו מכבודו של הגנב? שלא יגנוב ולא יצטרך להתבייש? ואם קרע מכנסיו בעת שחדר דרך הסורגים, הוא יבקש הורדה בערך הקנס בגלל שרץ ברחוב עם מכנסיים קרועות...!?

ג. לגופו של עניין לא ברור: מה משמעות הבושה הקטנה של סחיבת שה על הכתף? מדובר באדם שהתפרסם בכל ישראל כגנב! פושע שהוכרז בבית דין כמי שתחב ידיו לכיס שאינו שלו – ומה כבר משמעות הבושה היתרה שהוא גם סחב את השה על הכתף בעת הגניבה?

יתירה מכך: מדובר באדם שאיבד את הבושה! שאיבד את כבודו בעיני עצמו ובוודאי איבד את כבודו בעיני הציבור. הוא אינו ראוי בעיני עצמו לכלום, ומה כבר משמעות הבושה הקטנה בכך שהוא גם סחב את השה על כתפיו?

היה זה הרבי מלובאוויטש, גדול מכבדי האדם שהכרנו (ליקוטי שיחות טז/263), שמצא את הפתרון לכל השאלות במילים הראשונות של רש"י. רש"י מדגיש בפתח פירושו את שמו של בעל המאמר, כדי לחשוף מימד מרהיב במשמעות המושג הנעלה "כבוד הבריות", שלצערנו הפך ללעג ולמשיסה בעידן הוואסטאפ והרשתות החברתיות.

רבן יוחנן בן זכאי היה גדול הגדולים. גם בין ענקי דורו בערב חורבן הבית השני, הוא נחשב לבולט בין כולם. רבן יוחנן הוא החכם היחיד בהיסטוריה שאנו מצמידים לשמו את התואר "רבן" (ולא סתם "רבי") - תואר כבוד השמור למשפחת נשיאי ישראל בלבד, נכדיו של הלל הזקן, אף שהוא לא היה ממשפחת המלוכה. [שכן רבן יוחנן הוא אדריכל היהדות החדשה, החיים הגלותיים שצמחו אחרי החורבן. במצוקות המצור ובעשן הכבשן, כשכולם איבדו את האמונה בעתיד, הייתה לו את הדעה הרחבה לחשוב על היום שאחרי ולהעמיד את יסודות כרם דיבנה, ערש צמיחת התורה שבעל פה].

ובכל זאת מספרת הגמרא עובדה מדהימה (ברכות יז,א): "אמרו על ריב"ז, שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק". כשרבן יוחנן היה עובר דרך השוק, עם כל הפמליה של הגבאים שהקיפה אותו, הוא היה שם לב לכל רוכל בשוק. יהודי ואינו יהודי. כשעובר אורח היה מנסה לתפוש את תשומת הלב של הצדיק, היה מגלה שרבן יוחנן הבחין בו עוד לפני שהוא הבחין ברבן יוחנן.

כי רבן יוחנן ידע את הצורך האנושי החשוב ביותר: הערכה. הכבוד הוא החיים. כל מה שאדם צריך הוא מעמד, משמעות, ההרגשה שהוא עושה משהו בעל ערך שחשוב בעיני מישהו. ואם אדם גדול כרבן יוחנן יעניק לו חיוך ומבט חם על הבוקר – זה יעשה לו את היום וידחוף אותו קדימה.

אנשים טועים לחשוב כי הצורך הגדול ביותר הוא כסף והצלחה, אבל זו טעות. אדרבה, הכסף הוא רק דרך כדי להשיג הערכה. עובדה היא שבבחירה בין כבוד וכסף - אנשים מעדיפים כבוד ולא כסף. אדם נורמטיבי לא יעבוד במלאכה שתכניס לו כסף אבל תשרוף את הכבוד שלו.

(הדוגמה הכי חזקה לכך היא הסיפור הבלתי נתפס עם תמר: אחרי שנפטרו שני בעליה, ער ואונן, היא ביקשה מיהודה לשאת את בנו השלישי, שלה, במטרה לייבם אותה ולהקים זרע לאחיו המתים. יהודה חשש מהמזל הרע שלה ולא התכוון להסכים, אבל כדי לכבד אותה, ביקש ממנה להמתין עד ששלה יגדל. תמר האמינה לו וחיכתה וחיכתה, וכשחלף הזמן ולא קרה שום דבר, החליטה לעשות מעשה קיצוני: לגרום ליהודה עצמו לייבם אותה ולהקים המשך לבניו.)

היא ישבה עם פנים מכוסות על אם הדרך ויהודה פנה אליה. היות שלא היה באמתחתו כסף, הפקיד בידיה את המטה והחותמת האישיה כעירבון. אחר כך שלח את חברו לקחת את חפציו אבל היא כבר לא הייתה שם. חלפו שלושה חודשים וכל העיר רעשה שתמר האלמנה "הרתה לזנונים". היא הובאה בפני הרב הגדול – יהודה עצמו – והוא דן אותה למיתה חמורה בשריפה.

תמר הייתה אמורה להטיח בפניו את האמת: אתה האבא! וכל שרציתי הוא להקים זרע לבניך המתים. אבל היא החליטה לשתוק: "מוטב להשליך עצמי לכבשן האש ולא להלבין פני חבר ברבים". היא התכוננה למותה בשקט, מכרה את הבית והתרגלה לרעיון שאלו ימיה האחרונים.

בבוקר השריפה עשתה ניסיון צנוע לגרום לו להודות. בדרכה לכיכר העיר, ביקשה מהעגלון לזרוק שקית בביתו של הרב. יהודה קיבל את החותמת והפתילים והבין הכול. בלי להתלבט הוא גילה גדלות נפש והכריז שתי מילים: "צדקה ממני – ממני היא מעוברת". תמר ושני עובריה ניצלו ממוות.

אבל מדוע עשתה זאת? למה הייתה מוכנה לקחת את חייה ולא לבייש את יהודה? כי ידעה את הסוד: **לבייש זה להרוג**. אפשר להרוג עם אקדח ואפשר לחסל עם מקלדת. באצילותה הבינה שלחשוף את קלונו של יהודה – זה לקחת את הסיבה שלו לחיות. חמור מכך: היא תמות פעם אחת והוא ימות בבושתו כל יום מחדש).

כאן בא רבן יוחנן בן זכאי ומלמד חידוש יותר גדול: **אין כבוד קטן**. רבן יוחנן טרח שוב ושוב לעשות צעד לכאורה קטן כהקדמת שלום לכל אדם, כי הוא ידע שאין כבוד קטן. כל כבוד הוא גדול ומשנה חיים. ולכן רבן יוחנן אומר כאן את הצד השני: **אין בושה קטנה**. אין מושג כזה 'בסך הכול בושה מזערית של לסחוב כבש על הכתף', אלא כל ביזיון הוא משהו שאי אפשר לחיות אותו.

ורבן יוחנן ידע עוד משהו: אין אדם שאיבד את הכבוד. אין אדם שלא אכפת לו מה אומרים עליו. כי אדם שאין לו כבוד – אין לו חיים. אמנם יש אדם שנסחף אחרי יצרו ועושה טעויות, אבל ברגע פנוי בינו ובין עצמו, הוא שבור ואכול מהמעמד שהתדרדר אליו. הוא מוצא לעצמו הצדקות מכאן ועד שם, למה מותר לו לעשות את הטעויות שלו, אבל אחרת לא היה מתקיים כאן.

ולכן טוען רבן יוחנן שגם הבושה הלכאורה קטנה מצד אדם שלכאורה איבד את הבושה – היא אסון דרמטי שצריך להתחשב בו בעת הטיעונים לעונש. תוספת הביזיון בכך שנשא את השם על כתפיו – היא עונש חמור שהוא כבר חטף ונענש בו ולכן צריך להילקח בחשבון בעת חישוב הקנס הסופי.

וכמה נאים הדברים למי שאמרם, הנה סיפור מושלם שנכתב משמים עבור הדרשה הזו: **כל מי שנכח במחיצתו של הרבי מליובאוויטש או ראה סרט וידאו ממעמד תפילה בנוכחותו, מכיר את התנועה של השענת המצח על היד. בחזרת הש"ץ ולאורך התפילה היה הרבי מקפיד להביט בכל מילה בתוך הסידור ולכן היה משעין את מצחו על ידו ומביט לתוך הסידור.**

פעם שמו לב כי הרבי עומד זקוף לאורך חזרת הש"ץ ואינו נשען על ידו. אחרי כמה ימים זה חזר שוב ושוב, עד שחסיד בעל לב גילה את הסוד. זה קרה תמיד כששמעון, הבחור הישראלי, השתתף בתפילה. שמעון היה עיוור ל"ע, פניו היו מעוותות ואדומות כמו אש. היו אנשים שברחו ממנו וחששו לעמוד לידו, אבל הרבי לא רצה שייראה כאילו הוא מסתיר פניו משמעון ולכן בכל פעם שהוא השתתף בתפילה, לא היה מכסה פניו.

אבל התנועה השגרתית של הרבי לא הייתה מביישת את שמעון, הוא הרי עשה אותה בכל יום. יותר מזה: **שמעון היה עיוור ולא הבחין בתנועה של הרבי**. אבל מכאן רצה הרבי שנלמד בקל וחומר: אין בושה קטנה ואין אדם שכבר הפסיק להתבייש.

בהזדמנות אחרת, ביאר הרבי בדרך דומה הלכה נוספת: בסוף הפרשה הקודמת קראנו את הפסוק: "ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערוותך עליו". כלומר: אסור לבנות מדרגות בדרך לטפס אל גובה המזבח ועמד בגובה עשר אמות, חמישה מטר, אלא בונים רק כבש משופע. זאת כדי ש"לא תגלה ערוותך עליו": כשאדם עולה במדרגות, הוא פותח את רגליו ופוסע פסיעות גסות וזה מבייש את אבני המזבח. אולם כשמטפסים על כבש משופע, צועדים בזהירות ובפסיעות קטנות ועדינות, התנהגות ששומרת על כבוד המקום.

מה מטרת הרגישות הגבוהה לאבני המזבח? רש"י כותב כי התורה רוצה ללמד בקל וחומר עד כמה צריך להיזהר בכבוד האדם: אם אבני המזבח שאינן מרגישות בביזיון, חשיבותן גדולה וצריך להיזהר בכבודן, קל וחומר לאדם שהוא עשוי בדמות יוצרו ומרגיש בביזיונו – וצריך להיזהר שלא לביישו.

מקשה הרבי (ליקוטי שיחות כא/119): מדוע נבחר הדין הזה ללמד איסור ביוש? למה צריכה התורה לצוות ציווי קיצוני כזה – שלא לטפס במדרגות על המזבח – כדי ללמד איסור שיימינג? הרי אפשר ללמוד זאת מהלכות רבות אחרות המוכיחות את חשיבות כבוד הבריות?

אלא התורה מעניקה כאן חידוד עצום בגדר כבוד הבריות: אל תקל ראש בטענה שזה בסך הכל ביוש קטן. אל תקל ראש בכך שהמבוש הוא אדם כזה שלא לוקח ללב. כך הרי מתרצים אחרי שביישנו מישהו. כתבנו רכילות על חבר והוא מתקשר כועס למה חדרנו לחייו הפרטיים? ואז שולפים את התירוץ הקבוע: "בחייך, נפגעת משטות כזו?! מה כתבתי בסך הכול? על כולם יש סיפורים כאלו, עלי כתבו דברים יותר גרועים...". ויש את התירוץ השני: "אתה נפגע מדברים כאלו?! אתה?! חשבת שכתב ראית הכול בחיים ולא אכפת לך כמה משועממים שמרכלים עליך..."

באה התורה ומצווה לזכור את הקל וחומר מאבני המזבח: הביוש המדובר שם הוא שולי ביותר, שהרי הכהנים מטפסים על המזבח לבושים במכנסי בד ורגליהן אינן חשופות. כך שערוותן לא נגלית כלל על אבני המזבח. יתירה מכך: המזבח הוא אבן דוממת שאינה מרגישה בביזיונה ובכל זאת אסרה תורה.

קל וחומר לאדם שמתבייש, שצריך להימנע בכבודו עד קצה האחרון. שכן **אין ביוש קטן, ואין מתבייש קטן**. כל בושה היא גדולה וכל אדם הוא מתבייש שחרד לכבודו.

הנה סיפור נהדר: פעם הגיע החפץ חיים לשבות בעיר אחת ואחד העשירים זכה שאצלו יניח הצדיק את ראשו. לאושרו לא היה גבול: החל מיום רביעי דלקו האורות במטבח אצלם. אשתו עבדה יום ולילה כדי להכין את המטעמים המשובחים ביותר עבור האורח הנכבד.

בליל שבת שב המארח עם אורחו הדגול מבית הכנסת ומצאו שולחן ערוך. אולם כשהתיישבו גילה העשיר שהחלות לא היו מכוסות. עם כל הטרדה, בני הבית שכחו לכסות את החלות במפה. הוא נבהל לחשוב שהחפץ חיים יחשוד אותו בבורות וחוסר יראת שמים, ולכן פנה בצעקה לאשתו: "תגידי, את לא יודעת שיהודים מכסים את החלות במפה לפני הקידוש?!"

האישה שכבה ממוטטת על הספה והחווירה בבושה. אחרי כל הטרחה לכבודו של האורח, מה שנשאר הוא שאינה יודעת שיהודים מכסים את החלות... מבושת קמה ממקומה להביא את המפית.

החפץ חיים הביט במארח ושאל: "יהודי יקר, למה מכסים את החלות במפה?". האישה שמחה להפגין את ידיעותו: "כדי שהחלות לא יחושו בושה מכך שמקדימים להן את היין. הן יותר חשובות מהיין והיו אמורים לקדש עליהן ולכן מכסים אותן כדי שלא יחושו מבוכה מכך שמקדימים לקדש על היין".

"נו", אמר החפץ חיים, "החלות באמת מרגישות בביזיון?! האם הייתה חלה שברחה לבכות במיטה שחבריה ביישו אותה? האם חלה שכבה על הספה אצל הפסיכולוג והתלוננה שאימא שלה לא אהבה אותה?!... ובכל זאת החמירו חז"ל לחוש לכבודה! אז מה עם כבודה של אשתך? האם לא ראוי ללמוד בקל וחומר מהרגישות לחלות?!...!"

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**